

GOGA

Dušan Šarotar

Ostani z mano, duša moja

*Knjigo posvečam Juliusu Schönauerju,
židovskemu fotografu iz Šalovec,
umorjenemu v koncentracijskem taborišču Auschwitz.*

Veliko let po fotografovi smrti so ob rušenju neke hiše v Šalovcih našli ohranjen kovček z njegovimi posnetki na steklu, nekaj teh razvitih fotografij na papirju mi je prijazno pokazal profesor Franci Just.

Bilo je v kavarni hotela Dobray, spominjam se, da je zbrana družba že plesala ob taktih harmonike.

Počasi sem obračal fotografije proti luči, kot v spominu, ko sem pisal to pripoved.

*Ki ste prispeli,
ki večno tavaš.
V spomin, ki še beresh.*

Najlepša beseda, ki se je spominjam iz otroštva, je duša, ali dūša, kot tukaj še vedno pravijo. Zdaj, ko odhajam, z mislijo, ki jo poskušam odriniti iz zavesti, kot bi mi kljuval oči nevidni ptič, da se zagotovo nikoli več ne vrnem, kajti, četudi bi mi bog dal upanje, da še kdaj vidim to pokrajino, v kateri se je moji duši odkrilo toliko lepote, vem, da bi se veselil tistega dneva, vendar te lepote zagotovo ne bi bilo več v mojem srcu. Umrla bo vsa lepota, vse kar sem z radostjo ustvaril, je poteptano, zakopano.

Če kdaj kakšna roka najde katero od mojih izgubljenih podob in jo dvigne k luči, tako kot sem jih sam tisočkrat plaho in vzneseno dvigal proti prvi jutranji svetlobi, lahko samo upam, da se bo na tistem drobnem posrebnem steklu spet zgodil čudež, ki sem ga opazoval z otroško radostjo.

Kajti, kaj je lahko lepšega za človeka, ki mu je dano videti skrivnost, ki se izrisuje na temini notranjega sveta, kot bi opazoval sanje.

Dolgo sem sam iskal ime za tisto redko lepoto, ki je zasiljala na sivem steklu, dokler nisem prisluhnil glasu, najlepši besedi, ki so me jo tukaj naučili, duši. Zdaj bi rad mislil samo še nanjo. Dokler bom še lahko ujel v oko svetlobo ali bo še kje kakšen spomin, ki v meni budi občutek, da je še kje lepota, bo moja duša tukaj.

*Ko me zaslepi srebrna temina, brez odseva, potem ostane
samo še neizbežna misel, ptič, ki sem ga pripravljen sprejeti.
Bodi tako, ostani z mano, duša moja.*

1.

Vso noč je mislila na ladjo, ki jo bo jutri prvič videla.

Bilo je, kot bi to veliko pričakovanje v njej znova za hip odprlo radovedne otroške oči, s katerimi si je nekoč poskušala pričarati daljni, lepši in pravičnejši svet, ki počiva nekje na drugi strani morja. Vsaj tako si je želela v svoji nedolžni duši po svoje naslikati besede, ki jih je pogosto slišala pripovedovati med odraslimi, pogosto so namreč prihajale v to njeno majhno, nevidno in za beli svet nepomembno krajino, kot si je predstavljala pisma v velikih belih, z modro črto obrobjenih kuvertah. Tudi k njim je že pred nekaj zimami, le kje je zdaj že tisti sneg, je pomislila, bilo je malo pred božičem, tako kot zdaj, prišlo podobno pismo z nenavadno znamko. Bilo je naslovljeno osebno na očeta, o čemer je pokojni oče vse tja do pomladi rad razlagal tistim redkim, ki so zašli v njihovo hišo. Njegovo ime je bilo na kuverti izpisano z velikimi, počasnimi in ponosnimi črkami, tako kot pišejo tisti, ki jim pisanje ni vsakdanje opravilo, pa vendar so te nenavadno lepe črke pričale, da jih je izpisala ponosna, a težka roka, roka, ki mora trdo delati, a hkrati jo žene mehko srce, v katerem že dolgo bije domotožje, ki se ga ne da nikoli skriti.

Vendar se teh ljudi ni več mogla spomniti, čeprav bi zdaj rada vse tiste obraze, žive in mrtve, spet imela ob sebi, da ne bi bila v tej dolgi noči tako sama.

A pomnila je še vse tiste nekoč skrivnostne in njeni otroški duši tako lepe besede, ki jih je oče pred družino bral na glas z neko zadržanostjo, resnobo, kot bi ne prebiral pisma daljnega sorodnika, ki se je v neznani deželi spomnil tudi nanje, ampak bi v rokah držal nekaj izmišljenega, nestvarnega, romane, kot je prostodušno rad imenoval to berilo.

Oče je knjige sicer bral, običajno je vedno kako kupil, ko je šel po poslih v Soboto, takrat je vedno ob drugem prinesel ponosno domov tudi knjigo, a izključno tako za otroke. Rekel je, da je zame, a zdaj vem, da je to bilo predvsem njegovo veselje, spomnim se, da je vedno bral pozno v noč, še dolgo potem, ko sem jaz že sanjala na veliki peči. To je bila njegova skrita ljubezen, čas, ki ne pozna minevanja, ji je šlo skozi misli, kot bi se ji razodelo nekaj, česar ne bo mogla razumeti.

Oče je bil stvaren človek, je premišljala, naklonjen razumnim besedam in dejanjem. Družino je zadnja leta preživel samo še s podobarstvom, rezljal je kipce, podobice svetnikov, nagrobne križe, hišna razpela in tudi intarzije na skrinje, posteljna krila in vhodna vrata, bog mu daj mirno dušo, je zašepetala.

Zanj je bila tudi Biblija nekakšen roman, ki pa mu je vseeno verjel, ker vsa strašna zgodovina, ki je zadela tudi nas, draga moja, ne more biti preprosto izmišljena,

mi je večkrat rekel, v primerjavi s pisarji, ki danes pišejo fantazijo brez srca in vere.

Čudež je ljubezen, ki jo nosimo v sebi.

Tudi ti, mala moja, jo moraš nositi, je rekel tiho, pretiho, da bi me ne prebudil, če bi takrat spala. A nisem. Tako kot ne spim zdaj, tako kot ne spim že dolgo.

Okrog tistega božiča, ko je prispelo pismo, se je spomnila, je zapadlo nenavadno veliko snega, ki je zametel tudi oknice njihove tople hiše. Oče je že zgodaj zjutraj s svojimi rokami odmetal sneg in shodil potko do vodnjaka in hleva, nazadnje pa še očistil sneg z oknic, spet je videla njegov od mraza zardel in široko nasmejan obraz, sredi katerega so se lesketali pomrznjeni brki. Gledal jo je z ledenimi rožami v očeh, stal je do vratu potopljen v belo in ji mahal, kot bi že takrat bil med angeli nad oblaki. Stisnilo jo je pri srcu ob tej misli, a ni zbolelo, bilo ji je toplo, ko je spet bila za hip z njim in predvsem pri tistem pismu, ki je dolgo viselo nad pečjo, zataknjeno za lesen okvir z njeno fotografijo. Samo to ji je še ostalo.

O moj bog, je rekla, a ustnice so ostale negibne, suhe in prezeble.

Klečala je na kovčku v kotu, negibno, kot je ponoči spustila svoje telo k hladnemu zidu. Bila je podobna lesenim podobicam, ki jih je nekoč rezljal njen oče. S premrzlimi in otrdelimi rokami, ovitimi v dolg plet, si je poskušala pogladiti lase. Gledala je visoka in razbita okna, ožarjena

z zgodnjo lučjo, ki je rezala meglo nad morjem. Pod visokim stropom, kot v zapuščeni katedrali, o kakršni je samo slišala govoriti, so letale drobne ptice.

Takrat se je prvič oglasila ladijska sirena. Pretreslo jo je po vsem telesu. Čutila je, da je prišel trenutek, ki ga je tako dolgo čakala, a zdaj jo je bilo resnično strah. V velikem skladišču, kamor so zaprli potnike čez noč, je še dolgo odmevalo, ko se je sirena oglasila že drugič. Zdaj je bil zvok, ta nebeška trobenta, ki je klicala k vstajenju, še bližje. Čeprav že dolgo ni brala o strašni zgodovini, kot je rekel oče, niti poslušala pridige v domači cerkvi, taki so bili zdaj namreč časi, stvarnejši, brez pravljič za otroke, kot so mnogi govorili, jo je zdaj preplaval pravi, resnični, pobožni strah, ki ga zares ni poznala.

Kajti, kaj bi lahko bilo grešnega, če si verjel v čudež, ki je ljubezen. Hodila je in plula bo za tem čudežem do smrti.

Stopila je v dolgo in tiho vrsto enakih med enakimi ter se počasi pomikala proti hladni svetlobi, ki je ležala nad široko odprtimi vrati. Bili so si podobni, kot bi vsi zrasli iz iste velike družine, oviti v temne plašče, pokriti z volnenimi kapami, ponošenimi klobuki, podarjenimi pleti in žalnimi rutami, v premrzlih rokah so stiskali lesene kovčke in cule, napolnjene zgolj z upanjem in strahom. Govorili so, toda nihče nikogar ni razumel, tukaj, v tem od premoga umazanem, mrzlem hangarju, od koder niso mogle pobegniti niti ptice, se je zdaj dvigala pot v Babilon, kajti tukaj se je spet pisala strašna zgodovina.

Obrnila bi se, pobegnila, če bi imela kam, toda vse, kar imam, je tukaj, je pomislila, ko je stopila na svetlo.

Pihal je hladen veter, ki ji je segel še globje v kosti od tistih pijanih in grobih rok sinoči, ki jih je v hipu pozabila, ko je zagledala največjo ladjo na svetu, kot se ji je zdelo. Imela je dovolj denarja, da bo plačala pot, in v kovčku, ki ga je nekoč stestal oče s svojimi rokami, košček tistega pisma in ob njem fotografijo, nič več, a bilo je dovolj za konec žalostne poti, ki se je tukaj iztekla, kot je upala, in ravno dovolj za začetek nekega potovanja, o katerem pa ni mogla ničesar vedeti.

Oglasila se je sirena, a zdaj je ni bilo več strah. Slišala je samo še ladijski zvonec, ki je udarjal na palubi, slutila je, kaj to pomeni, četudi je bilo prvič.

Šla je z množico, hitela čez pristanišče, proti dolgemu pomolu, čez katerega je plaval gost in dušljiv dim iz visokih dimnikov. Saje so ji silile v nos in oči, morebiti je jokala, a zdaj nihče ni opazil solz in smeha, vedeli so, da zdaj zvoni samo njim.

Ustavila se je šele na vrhu dolgega in ozkega ladijskega mosta, tik preden je stopila na palubo. Ozrla se je nazaj, videla je samo drobne postave, ki so globoko spodaj tekale po mogočnem pristanišču. Vsi so držali v iztegnjenih rokah klobuke in kape ter vztrajno mahali proti ladji, ki se je že tresla pod njenimi nogami. Dim se je počasi valil visoko nad dimniki, veter ga je v dolgi gosti črti nosil v meglo, ki se je raztapljala nad morjem. Na temni gladini so šumeli vrtinci in pena, čutila je, da se ladja dviga, kot da bo pošast vsak hip poletela v nebo.

Spustila je kovček na palubo in z materinim pletom pomahala, kot bi vzela zadnje slovo, proti množici, ki se je počasi oddaljevala. Med njimi je raslo morje.

Mahala je še potem, ko se je obala njenega preteklega življenja skrila v meglo, zdelo se ji je, zdaj, ko je stala sama ob ograji, visoko nad morjem, ki jo je neslo v neznano kot list nepopisanega papirja, da se je preteklost zares nekam skrila, ostala nekje daleč zunaj nje, a tega, da pred tistim, kar nosimo v sebi, ne moremo nikamor pobegniti, še ni vedela.

Dolgo je zrla v tisto nevidno črto, ki loči nebo in zemljo. Veter in ledena rosa, ki je pršela z morja, sta ji tolkla po utrujenem telesu, a bilo ji je lepo, čutila je svobodo, ki je prej nikoli ni poznala. Lahko bi letela.

In ni bila sama, vedela je, da je nekje nekdo, ki jo opazuje, misli nanjo, zdaj, ko jo nosi ledeni veter čez vzvalovano morje.

Čutila je pogled, ki ga je tako dolgo iskala. Moralo je biti še nekaj, skrivnost, ki se je spet oglašala v njej.

2.

Potniki s kovčki, torbami in velikimi paketi, ki so jih nosili v rokah, so se razgubili po številnih palubah, ki so se odpirale ena nad drugo, vse do mogočnih dimnikov, iz katerih se je kadilo vse močnje. Tudi oficirji v temno modrih uniformah, ki so molče sprejemali potnike na ladijskem mostu in kontrolirali vozne karte ter osebne dokumente, so že dolgo vestno opravili svoje delo, zdaj so se verjetno že gledi ob pivu v oficirskem salonu. Nekje visoko zgoraj, kamor ona ni mogla videti, je slišala samo še zavijanje ledenega vetra in odmev podkovanih čevljev na železnih hodnikih.

Mornarji so, je pomislila, oni mi bodo lahko pomagali.

Opazila je te može takoj, ko je stopila na ladjo. Mornarji v skromnih sivih kombinezonih, z volnenimi kapami na glavi in predvsem brez činov in našitkov, so molče izpolnjevali diskretna povelja oficirjev. Gledala jih je, ko so oficirji natančno pregledovali potniške papirje ter ob tem premerili potnika, še posebej potnico, kar ji je takoj padlo v oči. Nenavadno jo je vznemirila podrobnost, da so nekateri potniki ob pregledu papirjev zatikali denar v oficirske žepe, o čemer bo še dolgo razmišljala, kajti, otroško je verjela, da bo zdaj, ko se je uspela vkrcati na ladjo, dočkala boljši,

pravičnejši in lepši svet, brez podkupnin in privilegijev. Kajti objubljeno je bilo tako, verjela in upala je. Še so bile žive besede iz pisma in očetov resni glas, ki jo je rotil, da mora v velikem svetu biti pridna in dobra, in bodo tudi veliki ljudje dobri z njo, vse to je odmevalo v njej, ko je zaprla oči.

Zbala se je, ker je vedela, da nima v žepu nič več, kot za nekaj štruc kruha, brez česar bi zagotovo umrla na tej mrzli ladji.

Takoj po oficirskem pregledu papirjev so mornarji na ukaz odvedli potnike v notranjost ladje. Večina jih je vlekla svojo prtljago po ozkih stopnicah in temnih hodnik nekam globoko dol v nevidno drobovje ladje, drugi, ki so očitno pustili še nekaj v oficirski žep, pa so bili pospremljeni nekam drugam. Mornarji so si njihovo prtljago naložili na močna ramena ter se naglo povzpeli po zunanjih hodnikih nekam daleč gor.

Od tam je zdaj slišala korake. Čeprav je bila brez denarja, je slutila, da so ti preprosti možje v sivih oblekah pripravljene pomagati premraženi ženski, ki so jo oficirji pustili čakati na palubi vse do večera.

Potem, ko so pregledali njene papirje, na katerih ni bilo nobene napake, se je oficir s temno brado in krzneno kapo, na kateri se je bleščala velika značka, zagledal v njen obraz. Spomnila se je, da je med ustnicami držal cigareto. Ob pogledu v njene oči, jo je močno stisnil k vlažnemu jeziku, kot bi jo hotel požreti.

Lepa si, je zašepetal, kar je edino razumela. Gledal jo je še dolgo, v ustih mu je tlel samo še ogorek, potem pa se je obrnil na petah in izginil med ladijskimi hodniki.